

Пантелеймон Куліш,  
Ліна Костенко

## Пантелеймон Куліш (1819 – 1897)

- *Народився* в м. Воронежі, що на Сумщині, у козацькій родині, *помер* на хуторі Мотронівці (нині Чернігівська область)
- Український письменник, поет, фольклорист, етнограф, перекладач, літературний критик, редактор, видавець, культурно-історичний діяч, мовознавець, фундатор української орфографії.
- Перу П. Куліша належить перший в українській літературі історичний роман «Чорна рада».

# Роман «Чорна рада»

- Підзаголовок: “Хроніка 1663 року”
- Жанр: історичний роман-хроніка
- «Чорна рада» - перший історичний роман в українській літературі.
- Твір написано українською і російською мовами у 1857 р.

Отже, «Чорна рада» - роман-хроніка, для нього характерним є правдиве відтворення в образах і картинах видатних подій історії в їх часовій послідовності. Основні персонажі - історичні особи, що активно проявили себе в цих подіях.

▣ Історична основа роману: події, що відбулися після Переяславської угоди 1654 р. - боротьба за гетьманування на Лівобережній Україні після смерті Б. Хмельницького між Павлом Тетерею, Якимом Сомком, Іваном Брюховецьким.

- **Тема**: зображення історичних подій у Ніжині 1663 року – доби Руїни.
- **Головна ідея**: утвердження думки про необхідність національної злагоди українців, про те, що провідною силою для розумної організації українського суспільства є його національна еліта (культурна, освічена, здатна до мудрого державотворення).



- На Чорній раді (17 червня 1663 р.) гетьманом було обрано Брюховецького, який підступно завоював прихильність низів, хоч насправді зневажав їх. Він скарав Сомка і його прибічників.
- На тлі реальних історичних подій та ситуацій, у яких беруть участь історичні особи, автор змальовує події, обставини, ситуації, дійових осіб, створених його поетичною уявою.

Відхилення від історичних фактів: опис мандрівки полковника Шрама, його гостювання на хуторі Хмарище, зустріч його сина Петра з коханою, картина двобою, переживання Лесі за коханого.

● Визначення кола проблем, порушених у творі.



- *Письменник акцентує увагу на суперечностях між простими козаками і старшиною, між міщанами і шляхтичами, між городовими козаками і запорожцями.*
- *Визначальним сюжетним «полігоном» для характерологічного увиразнення героїв є **дорога**, у яку вирушає козак Шрам зі своїм сином Петром, прямуючи з Правобережної України до Лівобережної до Якіма Сомка. На цій дорозі вони зустрічають різних за соціальним статусом і політичними поглядами людей.*



# У романі дві сюжетні лінії - соціальна і любовна

- Соціальна лінія (*обрання гетьмана і події навколо*) має такий вигляд:

1) ліричний відступ - розповідь про полковника-попа Шрама та визвольну боротьбу в Україні;

2) експозиція - приїзд Шрама з сином на хутір до Череваня; історія Василя Невольника; розмова з Божим чоловіком; дорога до Києва; сварка з міщанами;

3) зав'язка - зустріч і розмова з Сомком;

4) розвиток дії - повідомлення про зраду трьох Сомкових полковників, бунт косарів на хуторі Гвинтовки; розмова з Пугачем у таборі в Сомка, зрада писаря Вуяхевича;

5) кульмінація - Чорна рада в Ніжині;

6) розвиток дії - селянський бунт; бенкет Брюховецького з московськими боярами в Ніжині; Іванець зраджує козацькі традиції; Брюховецький наймає вбивцю Сомка; Кирило Тур намагається врятувати життя Сомкові ціною власного життя;

7) розв'язка - страта Сомка і Васюти, героїчна смерть старого Шрама.

# Любовна лінія (*кохання Лесі і Петра*)

має такий вигляд:

- 1) експозиція - приїзд Петра з батьком на хутір до Череваня;
- 2) Зав'язка - знайомство Петра з Лесею та Череванихою;
- 3) розвиток дії - поїздка до Києва; розмова Петра з матір'ю Лесі; Кирило Тур залицяється до Лесі; зустріч Лесі з Сомком; Кирило Тур викрадає Лесю;
- 4) кульмінація - Петро наздоганяє викрадача Кирила Тура, б'ється з ним та отримує тяжкі поранення;
- 5) розвиток дії - Леся з матір'ю доглядають пораненого хлопця; Леся і Петро закохуються;
- 6) розв'язка - Петро повертається на хутір; Леся і Петро одружуються.

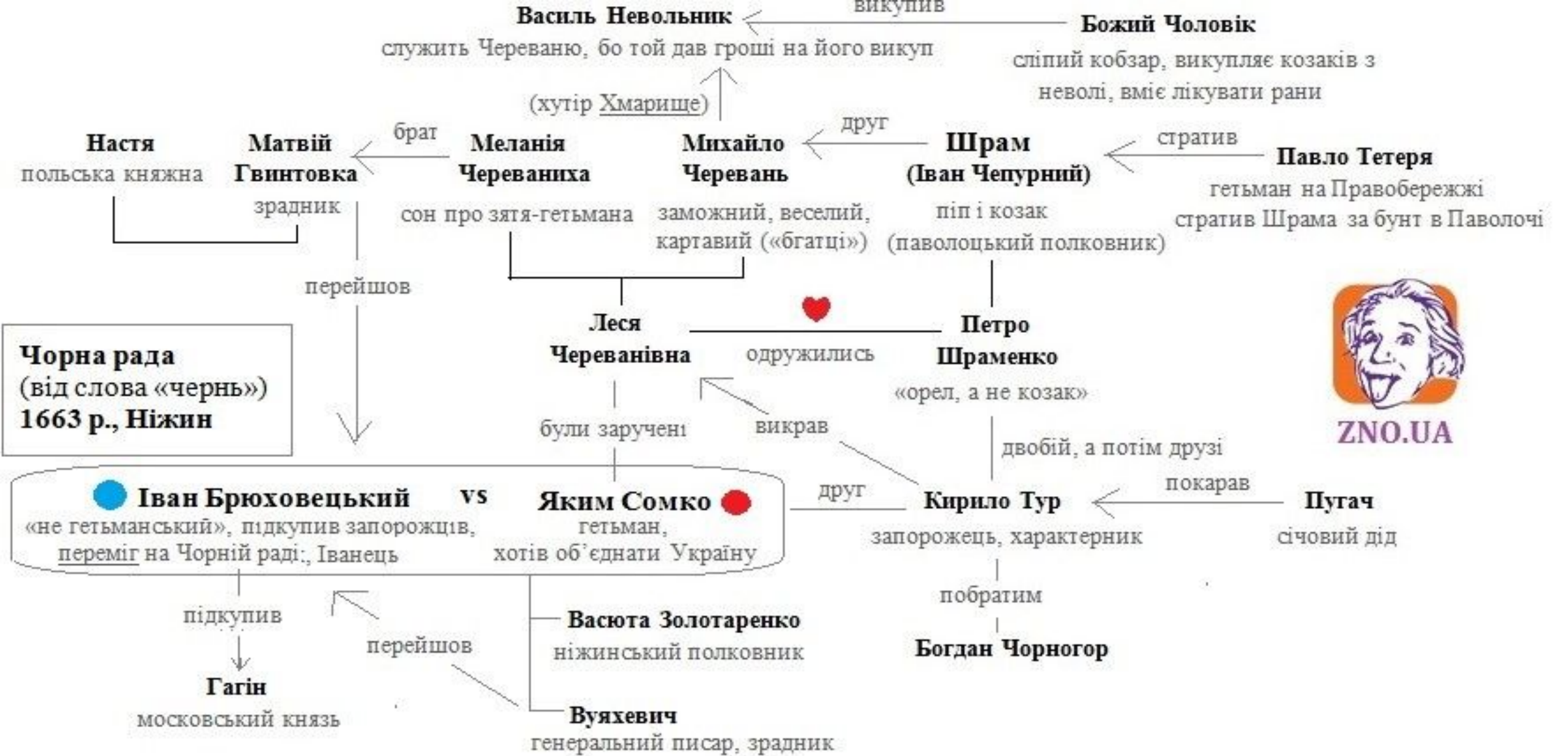
## *Образи*

Усі дійові особи (історичні й вигадані) різко поділяються на дві групи: прибічники Сомка й прибічники Брюховецького. Центром першої групи є наказний гетьман Яким Сомко та полковник-піп Іван Шрам.

Центральним у творі є узагальнений демократичний образ українського народу (образ соціальних низів, «черні», маси).

- **Яким Сомко** – наказний гетьман Лівобережжя, переяславський полковник;
- **Павло Тетеря** – правобережний гетьман;
- **Васюта Золотаренко** – ніжинський полковник;
- **Іван Брюховецький** – кошовий – гетьман Запорозької Січ;
- **московський князь Гагін**;
- **Кирило Тур** – запорозький козак, курінний отаман;
- **полковник і панотець Шрам** (справжнє прізвище Чепурний);
- **Петро Шраменко** – його син;
- **Михайло Черевань** – колишній козак, господар хутора,
- **Меланія** - дружина Михайла Череваня ;
- **Леся** - дочка Череваня;
- **Божий Чоловік**;
- **Матвій Гвинтовка**;





**Пантелеймон Куліш, «Чорна рада» — перший український історичний роман**



*Композиція твору Пантелеймона Куліша  
«Чорна рада»*

*Експозиція:*

*зображення історичної епохи, у якій відбуватимуться події твору, знайомство з головними героями роману.*

*Зав'язка:*

*прагнення Шрама підтримати на раді Я. Сомка, подолати розбрат і безлад серед козацтва.*

*Кульмінація:*

*проведення «чорної ради», за підсумками якої І. Брюховецький — гетьман, Я. Сомко — в'язень.*

*Розв'язка:*

*смерть Я. Сомка, І. Шрама; одруження Петра з Лесею.*

## Ліна Костенко

- *Народилася в м. Ржищеві, що на Київщині, в учительській родині.*
- *Поетеса, належить до шістдесятників;*
- *Найвідоміші твори: роман у віршах «Маруся Чурай», історичний роман «Берестечко», збірки віршів «Над берегами вічної ріки», «Сад нетанучих скульптур», «Неповторність», «Гіацинтове сонце», прозовий роман «Записки українського самашедшого».*



## Роман у віршах "Маруся Чурай" (1979)

- **Літературний рід:** ліро-епос.
- **Жанр:** історичний роман у віршах (визначення Л. Костенко).
- **Тема:** зображення нещасливого кохання Марусі та Грицька в поєднанні з широкою картиною життя України XVII ст.
- **Головна ідея:** незнищенність українського народу (особистості з багатим духовним світом), глибока віра в його (її) духовну силу і могутність.

## Головні герої:

- Маруся Чурай,
- Гриць Бобренко,
- полковий обозний Іван Іскра,
- полтавський полковник Мартин Пушкар,
- козак Лесько Черкес,
- Галя Вишняківна,
- вїйт Семен Горбань.



# Образ Марусі Чурай

**Маруся Чурай**

*символ людської цільності*

*єдність етичних та естетичних начал*

*нерозривність життєвських та творчих принципів*

*у житті вона така сама, як і в своїй творчості,  
а в творчості, як і в житті – угод із совістю не існує*

**“Це ж цілий вік стоятиме між нами.  
А з чого ж, Грицю, пісню я складу?”**

**Пісня – із душі  
Душа – із чистоти  
Чистота – із совісті  
Совість із **ЖИТТЯ****

**Пісня = життя**



- **Композиція**. Роман складається з дев'яти розділів, події в яких розгортаються протягом року: судять Марусю влітку, а помирає дівчина від сухот навесні.
- ***Сюжет і композиція***: дві сюжетні лінії, які переплітаються, - особиста (Маруся-Грицько) й історична (боротьба українського народу проти загарбницької політики польської шляхти).

## Основні сюжетні лінії роману

Любов Марусі Чурай і Гриця Бобренка

- ❖ „Якби знайшлась неопалима книга“
- ❖ „Сповідь“
- ❖ „Гінець до гетьмана“
- ❖ „Страта“
- ❖ „Облога Полтави“
- ❖ „Весна, і смерть, і світле воскресіння“

Боротьба українського народу, очолювана Б.Хмельницьким, проти польських загарбників

- ❖ „Полтавський полк виходить на зорі“
- ❖ „Облога Полтави“
- ❖ „Весна, і смерть, і світле воскресіння“

## Розділи роману

- ✓ **I - розділ «Якби знайшлась неопалима купина».** Доценту знищена пожежею Полтава 1658 р. Суд над Марусею, яку звинувачено в отруєнні коханого Грицька Бобренка. На захист Марусі стають козаки — полковник Мартин Пушкар та Іван Іскра. Марусі виносять смертний вирок.
- ✓ **II - розділ «Полтавський полк виходить на зорі».** Полтавський полк па зорі вирушає в похід боронити волю свого народу.
- ✓ **III- розділ «Сповідь».** Маруся перебуває у в'язниці, вона згадує дитинство, батьків, родинні стосунки; дитинство Гриця, його батьків і їхні сімейні стосунки; далі постає історія кохання Марусі й Гриця і його зрада з Галею Вишняківною. У кінці розділу Марусю виводять на страту.
- ✓ **IV - розділ «Гінець до гетьмана».** Іван Іскра мчить до гетьмана Богдана Хмельницького, щоб сповістити про суд над Марусею. Гетьман своїм універсалом скасовує смертний вирок Марусі.

## Розділи роману

- **V - розділ «Страта».** Марусю виводять на площу для страти, де зібралася чи не вся Полтава, люди по-різному висловлюються щодо Марусиної трагедії. В останній момент перед стратою на площу вривається Іван Іскра з добутим універсалом, у якому наказано скасувати вирок.
- **VI - «Проща»**
- **VII- «Дідова Балка»**
- **VIII - «Облога Полтави»**
- **IX - «Весна, і смерть, і світле воскресіння»**
- Центральним є розділ **«Сповідь»** - три ночі Марусі, проведені в темниці перед стратою. Через спогади героїні перед нами проходять епізоди історії України, змальовано переживання і страждання дівчини, її особисту драму.



Цю історію ми уже зустрічали у розділі фольклор, але роман у віршах Ліни Костенко допомагає нам глибше осмислити характери персонажі та картини тогочасної України. **Тема любові** є однією з головних у романі Л. Костенко. Твір є спорідненим з драмою-феєрією Лесі Українки «Лісова пісня» там також присутній любовний трикутник, у якому хлопець, який має надто багато слабкого в характері зраджує головній героїні. Проблема любові і зради належить до «вічних» тем, вирішується як складова частина філософії любові.

Але найвагоміше місце у творі займає інша **«вічна» проблема літератури - митець і народ, митець і суспільство**. Напевне, у світовій літературі немає видатного поета, який би не порушував цю тему і не надавав би їй свого трактування. Маруся Чурай змальована Ліною Костенко як геніально обдарований митець, який приніс всесвітню славу нашому народу. У часи, коли жила Маруся Чурай, українська писемна література через певні умови була ще слабо розвинутою.

Проте народ мав своїх митців, які були голосом та душею. Л. Костенко, змальовуючи образ своєї попередниці, доповнила його мотивами із своєї сучасності.

# Дві системи морально-етичних цінностей у романі Ліни Костенко “Маруся Чурай”

## Люди

Чураї, Іван Іскра, Лесько Черкес, Мартин Пушкар, Яким Шибалист, кошова Ящикха, отаман Гук

## “Людці”

Бобренки, Горбань, Семен Капканчик, Вишняки

## Життя для людей

“І знову земля кипить у боротьбі.  
І знову я належу не собі”

## Життя для себе

“Вся Україна полум'ям горить—  
Він і на цьому теж нагріє руки”.

## Гриць Бобренко

### *Роздвоєння*

“Він народився під такою зіркою,  
Що щось в душі двоїлося йому”

## Характерні риси

Любов і вірність, самопожертва, висока духовність, гідність і гордість

Вигода, пристосуванство, байдужість, бездушність, ницість

## Історичні особи

Б.Хмельницький: провідник нації, мудрий керівник у боротьбі за волю

Я.Вишневецький: зрадник нації, Батьківщини, віри



# Теорія літератури

- **Роман** - великий за обсягом епічний твір, у якому зображено важливі суспільні події та численні дійові особи. Різновид цього жанру - історичний роман, що відтворює справжні події минулого і видатних людей.
- **Роман-хроніка** — складний за будовою і великий за обсягом епічний твір, у якому розкривається історія широко охоплених суспільних і родинних подій за певний проміжок часу. В українській літературі до цього жанру належать такі твори: «Чорна рада» П. Куліша, «Марія» У. Самчука, «Жовтий князь» В. Барки.